

Jens Lund

Anbringelse og behandling som strafferetlig særforanstaltning

BOGANMELDELSE

ISBN 978-87-4304-056-9. Books on Demand, Hellerup, Danmark 2023 (176 sider)

Jens Lund er cand. med. fra Aarhus Universitet i 1979, og spesiallege i psykiatri fra 1989. Han har i en årrekke vært medlem av Retslægerådet. Anbringelse og behandling som strafferetlig særforanstaltning er en fremstilling som har interesse for jurister som arbeider med særreaksjoner.

I forordet, s. 5-6, redegjør Lund for sin faglige bakgrunn og sitt virke i Retslægerådet. Det er virksomheten i Retslægerådet som har inspirert han til å undersøke kvaliteten på erklæringer som avgis til bruk i strafferettspleien. Etter forordet følger en sammenfatning av boken, se s. 7-14. Til slutt i denne innledende del, er det en oversikt over personer og informasjonskilder, se s. 15-16.

Kapittel 1 beskriver den historiske utviklingen om hvordan psykisk avvikende gjerningspersoner er håndtert i strafferettspleien, se s. 17-35. Et historisk tilbakeblikk er nødvendig for å sette et emne inn i sin rette kontekst. Det er imidlertid en utfordring for en person med en annen faglig bakgrunn å redegjøre for en juridisk utvikling. Lund kommer imidlertid godt fra dette. Fremstillingen er refererende, men klart og godt formidlet. Som jurist savner man imidlertid relevante sidehenvisninger, og for rettspleieloven er det nok noen unøyaktigheter knyttet til forarbeidene og lovens ikrafttredelse. Den kanskje mest spennende del av kapittel 1 er fremstillingen knyttet til finansieringen av mentalundersøkelser, se s. 33-34. Her får man informasjon fra innsiden av systemet som man ikke uten videre får kunnskap om som jurist på utsiden.

Materiale og metode er temaet for kapittel 2, se s. 36-44. Fremstillingen bygger på fem undersøkelser som beskrives nærmere i dette kapitlet. Lund fremhever at det fra starten ikke har vært en samlet plan eller strategi for å bygge på de undersøkelser han har brukt. Tre av undersøkelsene bygger på samme metode, den fjerde undersøker den familiære sammenhengen mellom kriminalitet og psykisk sykdom. Den siste undersøkelsen forsøker å analysere hvor stor overenstemmelse det er mellom rettspsykiateres bedømmelser. Undersøkelsen baserer seg på 22 rettspsykiateres individuelle bedømmelse av 10 tidligere, avgitte mentalerklæringer, hvor spørsmålet er om de ville kommet til samme resultat. Det fremgår at de nødvendige tillatelser til å foreta analysen er innhentet av relevante myndigheter.

Kapittel 3 omhandler Retslægerådet, s. 45-61, hvor det gis en ryddig og oversiktlig fremstilling om rådets sammensetning og arbeidsmåte. Det er overraskende at det i Danmark ikke er noen offisiell statistikk over antall utførte mentalundersøkelser. Lund anslår at det er tale om ca. 1500 per år, se s. 54 jf. s. 62. Forfatteren kritiserer omleggingen av arbeidsrutinene i rådet, se s. 49-51. Kritikken fremstår som forstandig. Det er også interessant å merke seg at det ikke er sammenheng mellom omfanget av kriminalitet i politikretsene, og antallet mentalundersøkelser som er sendt inn til Retslægerådet, se s. 56-57.

I kapittel 4 undersøkes sammenhengen mellom mentalobserverte og deres barn, se s. 62-76. Lund viser til kriminologisk forskning om at mange kriminelle er preget av sosialt, belastende forhold. Det samme finner man igjen hos de som har vært underlagt mentalobservasjon, se s. 62-63. Tallene som presenteres viser at de mentalundersøkte barn, er preget av den negative sosiale og genetiske arv. Forfatteren viser også til studier som kan tale for at barn i familier med kjent kriminalitet, ofte får større oppmerksomhet av politiet, uten at dette forhold forfølges ytterligere.

Kvaliteten på mentalundersøkelsene er tema i kapittel 5, se s. 77-99. Lund fremhever at mentalundersøkelser er de mest omfattende og tidkrevende erklæringer som avgis av rettspsykiatrisk sakkyndige. Samtidig er det en vanskelig oppgave. Det er viktig at erklæringene har en høy validitetsverdi. Den skal beskrive gjerningspersonens tilstand i dag og når handlingen ble begått, og den har betydning for hvordan gjerningspersonen strafferettslig skal behandles.

Lund fremhever at kvaliteten på de erklæringer som fremlegges for Retslægerådet har varierende kvalitet – noen holder utmerket kvalitet andre har en dårlig kvalitet. Forfatterens undersøkelse er ment å belyse kvaliteten og reliabiliteten til danske mentalerklæringer, se s. 77. Undersøkelsen tar som nevnt utgangspunkt i 10 erklæringer som er forelagt 22 erfarne rettspsykiatere som hver for seg har foretatt en vurdering av erklæringene. Gjennom tabeller fremvises i hvilken grad det er sammenfall i vurderingene, og undersøkelsen avdekker til dels betydelig mangel på enighet, se. 85 når det gjelder forslag til særforanstaltninger. Det påvises også at det er geografiske forskjeller når det gjelder kvaliteten på erklæringene.

En svakhet ved undersøkelsen er at den bygger på materiale fra 2012. Ut fra det materialet som er brukt, reiser imidlertid Lund skarp kritikk av flere forhold rundt utarbeidelse av mentalundersøkelser, se s. 97-99. Selv om han fremhever at kritikken står for hans egen regning, må den ses i lys av at han har lang erfaring med arbeid på dette feltet. At forhold som er påvist i materialet fra 2012 også kan ha gyldighet i dag fremgår av en beretning fra Riksrevisjon fra 2020-2021 som underbygger hans kritikk, se s. 99.

Kapittel 6 – s. 101-116 – tar opp tidsforløpet fra gjerning til dom når det skal foretas mentalundersøkelser. Gjennomsnittstiden er 13 måneder. Det er særlig tidsbruken knyttet til mentalundersøkelsen som er variabel, da

domstolsbehandling skjer normalt innenfor seks måneder. Og tidsbruken varier mellom de ulike deler av Danmark. Det er lett å være enig i at lang tid mellom gjerning og foranstaltning som skal bidra til å forebygge ny kriminalitet, er uheldig, se s. 105. Kapittelet er en beskrivelse av tingenes tilstand, og det er mindre analyse av det foreliggende materiale.

Hvem som er å anse som sinnssyk på gjerningstidspunktet behandles i kapittel 7, se s. 117-131. Lund tar her utgangspunkt i straffeloven § 16. Etter forarbeidene skal psykiatriens oppfattelse av hvem som omfattes av bestemmelsen, legges til grunn, se s. 119. Fremstillingen har derfor en medisinsk innfallsvinkel. Kapittelet avsluttes imidlertid med et rettslig tema: rettfølgene overfor sinnssyke, se s. 126-131. Fremstillingen har imidlertid også her tyngdepunkt i det medisinske perspektiv.

Kapittel 8 om retarderte lovbrøyttere – s. 132-144 – er bygget etter samme lest som kapittel 7. Her tar imidlertid forfatteren opp uheldige sider ved den strafferettslige reguleringen og påpeker åpenbare utfordringer sett fra et medisinsk perspektiv, se særlig s. 144.

Personer som ikke anses som utilregnelige, men har psykiske avvik, tas opp i kapittel 9 – s. 145-157. For slike personer er det adgang til å idømme særforanstaltninger etter strl. § 69. Hvem som faller inn under gruppen fremstilles ut fra et medisinsk perspektiv. Også i dette kapittelet har Lund et kritisk blikk på gjeldende praksis. Han fremhever blant annet behovet for å utvikle nye typer foranstaltninger som kan dekke særlige behov for bestemte psykiske tilstander, se. 154.

Bokens siste kapittel – kapittel 10 s. 159-164 – omhandler situasjonen som oppstår hvor den psykiske sykdommen inntreffer etter gjerningstidspunktet.

Boken avslutter med et summary på engelsk, se s. 165-172, og referanser, se s. 173-176.

Lund sin fremstilling gir en rekke verdifulle innspill på et felt som er praktisk viktig i strafferettspleien. En velfungerende rettspsykiatri er helt sentral for å ivareta kravet til rettsikkerhet i straffesaker. For strafferettsjurister er det derfor svært velkomment at en person med innsikt fra innsiden gir seg i kast med det tema som boken omhandler. Temaet krever samspill mellom to ulike fag. At det forløpende foretas en kritisk evaluering av praksis, er en særlig styrke. Det kan innvendes at kapittel 2-6 ville vært tjent med at det var presentert noen metodiske refleksjoner fra et samfunnsvitenskapelig perspektiv. Men fra et juridisk perspektiv vil utvilsomt forfatterens store overblikk og innsikt i de spørsmål som behandles, bidra til større refleksjon på et område hvor jurister ofte kommer til kort. Fremstillingen kan absolutt anbefales til praktikere som står overfor rettspsykiatriske spørsmål i sin arbeidshverdag.

Asbjørn Strandbakken

Professor dr. jur., Institutt for rettsvitenskap, Handelshøyskolen, Universitetet i Agder.

BOGANMELDELSE